

Надія СТРИШЕНЕЦЬ

Угорський інститут бібліотекознавства

Стаття розкриває основні напрями роботи та структуру Угорського інституту бібліотекознавства, який функціонує у складі Національної бібліотеки Угорщини ім. Ф. Сечені. Зокрема, висвітлено такі ланки діяльності Інституту, як організація безперервної освіти бібліотекарів, інформаційне забезпечення бібліотечних фахівців країни, видавнича та науково-дослідна діяльність, міжнародні зв'язки у галузі бібліотекознавства.

У структурі національних бібліотек колишніх соціалістичних країн за зразком Радянського Союзу були передбачені відділи або центри методичної роботи. Їхня доля після розпаду соціалістичної системи, значних соціально-політичних змін і, відповідно, переорієнтації діяльності бібліотек склалася по-різному. Цікавим є досвід Угорщини, з яким автору довелося ознайомитися під час відвідання Будапешта у квітні 2004 р.

Ще в 1959 р. на основі методичного відділу Національної бібліотеки Угорщини ім. Ф. Сечені, що діяв з 1952 р., було створено Центр бібліотекознавства та методичної роботи. Науково-дослідна і методична діяльність у країні в галузі бібліотечної справи, підвищення кваліфікації бібліотекарів, міжнародні зв'язки – були його прерогативою. Зміни початку 90-х років змусили шукати нових шляхів. Пошуки оптимального для угорської бібліотечної справи варіанту привели до думки створити на основі Центру Інститут бібліотекознавства, передавши йому й більшість функцій. У 1997 р. обов'язки Інституту були закріплені в «Законі про захист культурного надбання, музейних установ, громадських бібліотек та народної освіти» («Törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről»).

Структура та статус визначалися наказом міністра культурної спадщини, відповідно до якого Угорський інститут бібліотекознавства (УІБ) є частиною Національної бібліотеки ім. Ф. Сечені з частковими правами. Наприклад, Інститут розпоряджається фінансовими ресурсами, відведеними йому для виконання своїх функцій. Очолює УІБ директор, який призначається генеральним директо-

ром Бібліотеки після погодження з міністром культурної спадщини. Інститут підзвітний також Національній бібліотечній раді. Офіційна дата початку його діяльності – 1 квітня 2000 року.

Завданням Угорського інституту бібліотекознавства є надання професійної допомоги, спрямованої на ефективне функціонування як окремих бібліотек, так і бібліотечної системи країни в цілому. Головними його функціями є:

- забезпечення безперервної освіти бібліотекарів та організація бібліотечних курсів для людей зі середньою освітою;
- бібліотечно-інформаційне обслуговування з теорії та практики бібліотекознавства та інформаційної діяльності;
- науково-дослідна діяльність, пов'язана з функціонуванням та розвитком національної бібліотечної системи;
- уніфікація бібліотечної технології: ініціювання та розробка стандартів і правил на бібліотечні процеси;
- розробка правил та стандартів для бібліотек, методична робота;
- розвиток зв'язків між бібліотеками та суспільством;
- збирання та аналіз статистичних даних щодо стану розвитку бібліотечної справи в країні;
- допомога в комплектуванні бібліотек шляхом підготовки поточної бібліографічної інформації про угорські друки (до 2003 р.);
- виконання інших завдань, зокрема, визначених Міністерством культурної спадщини.

Зупинимося докладніше на кожному з цих напрямів. Попередньо треба зауважити, що хоча організаційно УІБ поділений на чотири відділи (підготовка кадрів; інформування на допомогу комплектуванню фондів; координація роботи бібліотек; бібліотека фахової бібліотекознавчої літерату-

Стришенець Надія Василівна, канд. іст. наук, зав. відділу фонду ООН.

ри), означні функції не завжди виконуються в рамках організаційної структури. Деякі завдання виконуються кількома відділами, для інших формуються групи з різних відділів або запрошуються фахівці ззовні.

Освіта. Готувати бібліотекарів в університетах Угорщини стали лише після другої світової війни. Перший бібліотечний факультет було відкрито у 1949 р. у Будапештському університеті. До цього бібліотекарі здобували професійну освіту на курсах у Національній бібліотеці ім. Ф. Сечені та деяких інших наукових бібліотеках. Але й після запровадження університетської освіти згаданий вище Центр бібліотекознавства та методичної роботи, а нині Інститут бібліотекознавства традиційно залишається невід'ємною частиною національної системи підготовки та перепідготовки бібліотечних кадрів. Зараз УІБ у рамках безперервної освіти пропонує курси з окремих тем, таких наприклад, як «Традиційний та комп'ютеризований бібліографічний і предметний опис», «Рівні можливості у доставці документів», «Використання Інтернету у щоденній роботі», «Бібліотечне обслуговування циганської меншини», «Психологічна підготовка бібліотекарів». Існує також гнучка програма коротких спеціальних курсів з актуальних поточних питань. Крім того, УІБ проводить однорічні курси для бібліотекарів-початківців, як правило, для людей з середньою освітою; а також базовий курс комп'ютерних знань. Програми всіх курсів мають пройти обов'язкову акредитацію в Міністерстві культурної спадщини.

УІБ бере участь у діяльності трирічних курсів для реставраторів книг та паперу; організовує в рамках підвищення кваліфікації конференції, семінари, обмін досвідом. Фахівці Інституту надають допомогу у підготовці навчальних програм іншим бібліотекам та бібліотечним факультетам. Використовуючи традиції, досвід, дані досліджень, УІБ сприяє розвитку оптимальної системи бібліотечної освіти, що відповідає сучасним вимогам.

Науково-дослідна робота. УІБ провадить дослідження, результати яких використовуються для підготовки пропозицій Відділу бібліотек Міністерства культурної спадщини для прийняття централізованих заходів щодо розвитку національної бібліотечної системи, вироблення рекомендацій та правил. Так, оскільки сьогодні в Угорщині створено національну систему доставки документів, що включає 56 бібліотек, то відповідно й темою нинішнього дослідження є «Роль та можливості різних типів бібліотек у системі доставки документів». Окремим блоком ведуться соціологічні досліджен-

ня читання, зокрема, вивчаються питання користування бібліотеками різних соціальних груп, зміна взаємозв'язку між бібліотеками та суспільством тощо.

УІБ також виконує значну **методичну та організаційну роботу**, беручи активну участь в адаптації міжнародних бібліотечних стандартів й підготовці та виданні регламентуючих документів та правил. Одним із завдань УІБ є уніфікація професійної термінології, у т. ч. в практичному її застосуванні. З цією метою, зокрема, ведеться і постійно оновлюється база даних понять, що зустрічаються у законодавчих документах, стандартах та правилах. УІБ бере участь у розгляді пропозицій щодо поліпшення діяльності бібліотек, а також 3–4 рази на рік організовує «Дні інформації» – конференції, консультації, зустрічі з поточних проблем, а також питань, над якими працює Інститут.

Оскільки діяльність УІБ поширюється на всю бібліотечну мережу країни, важливою складовою його роботи є аналіз діяльності угорських бібліотек. Щороку на основі розроблених УІБ форм та способів представлення даних видається статистичний збірник «Könyvtári statisztika» («Бібліотечна статистика»), який подає вичерпну картину розвитку бібліотечної системи країни.

УІБ працює також над впровадженням показників ефективності діяльності бібліотек відповідно до ISO 11620:1998 «Information and documentation – Library performance indicators».

Інформаційне забезпечення бібліотечних фахівців країни. Бібліотека видань з бібліотекознавства, що є одним з найбільших зібрань фахової літератури в Європі і входить до УІБ на правах відділу, служить не лише основою наукових досліджень Інституту, а й здійснює професійне інформування всієї бібліотечної спільноти Угорщини. Її фонд налічує 43 тис. книг та 25 тис. періодичних та продовжуваних видань. Окрім угорської літератури, починаючи зі середини ХІХ ст., відколи з'явилися перші публікації з галузі, досить повно представлена німецька, французька та американська література. Майже повним є комплект радянських видань 1950–1990 рр. Загалом іноземні видання складають близько двох третин зібрання. Серед нинішніх видань переважають англомовні. Досить вражаючим є підбір сучасної іноземної, особливо британської та американської бібліотечної періодики. Достатньо зазначити, що відділ одержує 320 назв фахових періодичних та продовжуваних видань.

У спеціальні зібрання тут виділено: дисертації та дипломні роботи, матеріали конференцій ІФЛА,

звіти про відрядження, переклади, вирізки, фото, аудіовізуальні матеріали, електронні носії тощо.

Не може не привернути уваги те, наскільки професійно й різнобічно розкриваються і використовуються перелічені ресурси. Безпосередньо у відділі формується електронний каталог (з 1996 р.) бібліотекознавчих видань, який є частиною загального каталогу Національної бібліотеки Угорщини, але може використовуватися й окремо. До нього поступово додаються записи з карткового каталогу за попередні роки. Окремо виділено зведений каталог дисертацій у галузі бібліотечної справи. Співробітниками фахової бібліотеки:

- ✓ ведеться реферативна база даних статей з угорських та зарубіжних журналів з бібліотечної справи MANCI (див.: <http://w3.oszk.hu/manci.htm>). Для повнішого інформування про іноземні публікації передплачується також відома в бібліотечному світі база статей «LISA: Library and Information Science Abstracts», доступ до якої надається читачам бібліотеки. Для полегшення користування цими базами, поліпшення ефективності пошуку в УІБ підготовлено тезаурус з бібліотекознавства в друкованому та електронному вигляді;

- ✓ щоквартально готується реферований список нових зарубіжних надходжень з бібліотекознавства, який розміщується на сайті Інституту, а друкована версія передається до журналу «Könyvtári Figyelő» («Бібліотечний огляд»), який містить спеціальний розділ реферативної інформації про зарубіжні публікації. На сайті УІБ наводиться також зміст усіх угорських бібліотечних журналів, а до головних журналів, що мають власні сторінки, даються посилання;

- ✓ готується бібліографія угорської літератури з бібліотекознавства та інформаційної справи («A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája») і видається як поточна національна спеціальна бібліографія;

- ✓ видається (з 1972 р.) реферативний журнал «Hungarian LIS Abstracts» про угорську літературу в галузі бібліотекознавства та інформатики для зарубіжних колег;

- ✓ наповнюється електронна бібліотека з галузі;
- ✓ ведуться фактографічні бази даних, що містять інформацію про всю бібліотечну систему країни, а саме: про бібліотеки Угорщини, про національну систему доставки інформації, національну бібліотечну статистику тощо;

- ✓ надаються послуги по міжбібліотечному абонементу, надсилаються як оригінальні документи, так і їх фото- чи електронні копії.

До складу спеціальної бібліотеки входить і редакція головного бібліотечного науково-теоретичного журналу Угорщини «Könyvtári Figyelő» (видається з 1955 р.). Відповідальним за його випуск та головним редактором є директор УІБ. Редакція щоквартальника складається з двох осіб: один співробітник відповідає за статті, огляди літератури і т. п., інший – за реферативні огляди іноземної літератури. Існує і є доступною також електронна версія журналу з рефератами англійською та німецькою мовами.

До 2003 р. відділом інформування на допомогу комплектуванню фондів Інституту спільно з книготоргівельною організацією видавався анотований покажчик угорської літератури «Új Könyvek» («Нові книги»). З 2004 р. УІБ відійшов від цієї роботи. Натомість нині до його функцій входить централізована реєстрація на веб-сайті дублетних примірників, що їх бібліотеки готові передати туди, де вони потрібні; а також ведення та поповнення списку так званих неофіційних видавців та їхніх нових видань, що складають «сіру літературу» і не відображаються у згаданому вже покажчику «Нові книги». Крім того, відділ інформування на допомогу формуванню фондів готує новий законодавчий документ зі списання фондів, веде дослідження з питань формування фондів, надає допомогу з предметної каталогізації, сприяє угорським бібліотекам та відділам угорської літератури за рубежом, наглядає за бібліографічною діяльністю бібліотек.

Видавнича діяльність Інституту не обмежується переліченими вище виданнями. УІБ видає також щомісячний журнал «Könyv, Könyvtár, Könyvtáros» («Книги, бібліотеки, бібліотекарі»), який на відміну від «Könyvtári Figyelő» розрахований здебільшого на бібліотекарів публічних бібліотек. Інститут видає також серію буклетів та брошур на допомогу у підготовці бібліотекарів, а також індивідуальні видання своїх дослідників: підручники, матеріали стосовно безперервної освіти, звіти про дослідження тощо.

Завданням УІБ є також підтримання та розширення міжнародних зв'язків у галузі бібліотекознавства, участь у міжнародних проектах. Так, Інститут представляє Угорщину в CULTIVATE – проекті ЄС, до якого входять 12 країн. Це мережа установ культурної спадщини Центральної і Східної Європи, що включає музеї, архіви, галереї, бібліотеки, видавництва тощо. УІБ бере участь у проекті PULMAN, підтримуваному Єврокомісією. Його мета – розвиток публічних бібліотек, щоб вони могли долучитися до втілення ідеї «електронної Європи». Оскільки одним з пріоритетних на-

прямів діяльності УІБ, як уже зазначалося, є організація безперервної освіти бібліотекарів, то дуже корисною була його участь у проекті LICENCE, що підтримувався мережевою бібліотечною програмою Інституту відкритого суспільства. Цей проект підтримував розвиток і функціонування регіональних, національних та багатонаціональних навчальних центрів й фактично допоміг вижити системі безперервної освіти в першій половині 90-х років.

Надзвичайно цікавими і обопільно корисними є контакти, які підтримує УІБ з угорськими бібліотеками та бібліотекарями в різних країнах, організовуючи для них зустрічі та навчальні курси, а

кожні чотири роки – зустрічі угорських бібліотекарів усього світу зі своїми колегами на етнічній батьківщині.

Такою в основних рисах є діяльність Угорського інституту бібліотекознавства.

Література

1. Bulletin 2003: National Szechenyi Library / Ed. I. Monok. – Budapest, 2004. – 47 p.
2. Hungarian Library Institute: Guide / Comp. by A. Feimer. – Budapest, [2003]. – 16 p.
3. Hungarian Library Institute // URL: <http://www.ki.oszk.hu> – 24.04.2004.

Ніна МАЛОЛЕТОВА

Берлінська державна бібліотека Пруської культурної спадщини: історія її утворення, діяльність та сучасний стан

Розглядаються питання заснування і особливості розвитку Берлінської державної бібліотеки Пруської культурної спадщини від XVII ст. до нашого часу. Акцентується увага на характеристиці її унікальних фондів, зокрема наявності українки, і численних розпорошених каталогах. Аналізуються книгообмінні зв'язки з НБУВ, накреслюються шляхи їх активізації. Визначається значення і роль Бібліотеки в міжрегіональній системі німецьких бібліотек.

Берлінська державна бібліотека Пруської культурної спадщини (Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz) (далі – БДБ) – найбільша універсальна бібліотека Німеччини, яка одночасно з Німецькою бібліотекою у Лейпцигу виконує функції національної бібліотеки держави, а завдяки своїм унікальним фондам і виконуваним завданням має всесвітнє значення.

Відповідно до свого статусу БДБ виконує низку основних бібліотекознавчих та дослідницько-інформаційних функцій для бібліотек країни. Зокрема, під патронатом Німецького товариства сприяння розвитку науки (Deutsche Forschungsgemeinschaft) (Бонн) вона забезпечує у системі міжрегіонального постачання літературою комплектування дев'яти спеціальних зібрань; у корпоративній загальнонімецькій програмі, скоординованій між шістьма німецькими бібліотеками, – придбання літератури «Зібрання німецького друку»

(Sammlung deutscher Drucke) від 1450 року; відповідальна за поповнення літературою за період з 1871 по 1912 рік. БДБ є координаційним центром з укладання національних бібліографічних покажчиків німецького друку XVI і XVII ст., видає міжнародний зведений каталог інкунабул, поповнюючи його новими надходженнями. Систематично поповнюються численні банки даних, зокрема особистих архівів і автографів (Kalliope), історичних правових джерел з 1298 по 1810 рр., карт за минулі роки (IKAR), середньовічних рукописів (Manuscripta mediaevalia) тощо.

У співробітництві з Вюртемберзькою земельною бібліотекою у Штутгарті та бібліотекою герцога Августа у Вольфенбюттелі ведеться спеціальний банк даних пошкоджених оправ стародруків XV – XVI ст.

Спільно з Німецькою бібліотекою у Лейпцигу БДБ відповідальна за редагування загальнонімецького банку даних журналів (Zeitschriftendatenbank), який станом на березень 2003 р. налічував понад

Малолетова Ніна Іванівна, н. с. НБУВ.